

UNDERVISNING I DE DANSKE FÆNGSLER: DE RIGTIGE TILBUD?

AF ADJUNKT, PH.D. PETER KOUDAHL

This article presents some results from the first systematic investigation in 25 years of the educational offers in Danish prisons. It is based on a questionnaire distributed to all inmates in Danish jails and prisons. 3461 inmates received the questionnaire. The rate of response was 69.5 %. The article focuses on the apparent discrepancies between the educational offers in Danish prisons, which first and foremost are traditional lessons in traditional school-based subjects (e.g., mathematics, language, etc.), and the results of the questionnaire, which indicate that the vast majority of the inmates would like to have the opportunity to take up vocational education while serving their sentences. The discussion is put in to perspective by examining the extent to which the education that inmates desire is likely to support the official purposes of the Danish Prison and Probation Service.*

Indledning

I denne artikel præsenteres og diskuteres udvalgte resultater fra den første undersøgelse af undervisningen i den danske kriminalforsorgs institutioner (fængsler, arresthuse og pensioner)¹, der er gennemført i mere end 25 år. Undersøgelsen, der er lavet i tæt samarbejde med Direktoratet for Kriminalforsorgen, er den første af sin art i Danmark, og den omfatter samtlige indsatte i alle Kriminalforsorgens institutioner.² Den er gennemført med spørgeskemaer i begyndelsen af januar 2007. 2405 ud af 3461 indsatte har svaret på skemaet, hvilket giver en svarprocent 69,5. Den gennemførte bortfaldsanalyse indikerer, at det især er indsatte med læse- og skriveproblemer, indsatte der ikke har dansk eller engelsk som modersmål og indsatte med udvisningsdom der har oftest ikke har svaret på spørgeskemaet.

Undersøgelsen er gennemført i samarbejde med Nordisk Netværk for Fængselsundervisning, og der er gennemført lignende undersøgelser i de øvrige nordiske lande, Island, Finland, Sverige og Norge.³ Resultatet af det samlede Nordiske projekt vil blive præsenteret i en rapport, der forventes at udkommer ultimo 2007/primio 2008.⁴

Undersøgelsen er endvidere del af det samlede projekt "Forskning i fængselsundervisning", der i 2004 blev indledt mellem Direktoratet for Kriminalforsorgen og Danmarks Pædagogiske Universitetsskole ved Århus Universitet. Projektet blev indledt med en interviewbaseret kvalitativ undersøgelse af et antal indsatte og fængselslæreres

---

* Title in English: *Education in Danish Prisons. Are the Educational Offers Sufficient?* Original in Danish.

vurderinger af den tilbudte fængselsundervisning. Resultatet af denne undersøgelse er præsenteret i rapporten "Evaluering af den eksisterende fængselsundervisning" (Koudahl 2006a). Projektet er planlagt til at fortsætte med en interviewundersøgelse blandt indsatte, med henblik på en kvalitativ uddybning af væsentlige fund fra spørgeskemaundersøgelsen. Resultatet forventes at blive præsenteret i løbet af efteråret 2008.

Baggrunden for undersøgelsen

I Danmark er der ikke, siden Justitsministeriet nedsatte den såkaldte "Kriminalpolitisk forskningsgruppe"⁵, der offentliggjorde sine seneste arbejder for ca. 25 år siden, gjort forsøg på at gennemføre systematiske undersøgelser af betydningen af fængselsundervisningen. Blandt de ganske få publikationer om den danske fængselsundervisning, der er offentliggjort de seneste mange år, er den fælles nordiske publikation "Å lære bak murene", der præsenterer en samlende beskrivelse af forskelle og ligheder i de nordiske landes fængselsundervisning (Nordisk ministerråd 2003).⁶

I de øvrige nordiske lande har der gennem årene været mere fokus på fængselsundervisningen, også i forskningsmæssig sammenhæng, end det har været tilfældet i Danmark. Specielt i Norge, hvor Stortinget i 1997 vedtog en bevilling på 7 millioner kroner til en forskningsbaseret evaluering af fængselsundervisningen, er fængselsundervisningen blevet undersøgt, hvilket har resulteret i en lang række tiltag og forandringer af fængselsundervisningen, blandt andet en forøget satsning på undervisning, der er direkte erhvervsqualificerende (Øgrim 2004, Viljugrein 2002, Skaalvik mfl. 2002, Sandvik 2003, Rognaldsen 2003).

I Sverige har Kriminalvårdens forskningskommitté, med støtte fra blandt andre EU's socialfond, gennemført en lang række undersøgelser af en række forhold vedrørende fængselsvæsnet, herunder fængselsundervisningen. Der har eksempelvis været fokus på, hvordan de indsattes læse- og skrivefærdigheder kan forbedres (Samuelsson mfl. 2003, Herkner mfl. 2005). Udgangspunktet for dette fokus var en udbredt antagelse af, at 30 til 50 % af de indsatte i de svenske fængsler havde varierende grader af dysleksi. Til sammenligning anslås det, at mellem 5 % og 8 % af den samlede svenske befolkning lider af en eller anden grad af dysleksi. Undersøgelsen viste til manges store forundring, at de svenske indsatte i det store hele ikke havde større problemer med at læse og skrive end den svenske befolkning som helhed.⁷

Dette umiddelbare overraskende resultat viser, at der er brug for at udvikle et solidt vidensfundament, når det gælder beslutninger om, hvilken undervisning der skal tilbydes de indsatte, hvis målet er, at undervisning skal medvirke til at styrke deres mulighed for at leve en kriminalitetsfri tilværelse efter afsoning.

I Canada opbyggedes fra 1988 og frem en forskningsafdeling under den canadiske kriminalforsorg. Denne bestod 10 år senere af 22 fastansatte forskere plus et antal studenter og kontraktansatte med et årligt budget på 2,3 millioner canadiske

dollar (ca. 12 millioner Dkr.) Forskningsafdelingen har blandt andet bidraget med viden om uddannelses betydning for reduktionen af recidiv, men har desuden medvirket til udviklingen af andre tiltag, blandt andre adfærdsregulerende programmer, der er implementeret i andre landes fængselsvæsnere, herunder i Danmark. Baggrunden for etableringen af denne forskningsafdeling var ifølge daværende (danske) chef for Canadas kriminalforsorg, Ole Ingstrup, en konstatering af, at forsorgen ganske enkelt ikke havde en klar og tydelig formulering af, hvori dens mission bestod, og hvordan den kunne opfylde denne mission. Ingstrup formulerer det således:

"Hvis man vil kalde sig en professionel kriminalforsorg må man kunne forklare, hvad man er ude på at opnå, og man må kunne forklare, hvordan man bærer sig ad med at udføre arbejdet. Hvilke normer følger man? Hvordan ved man om normerne bliver fulgt, og om arbejdet fører til de ønskede resultater?" (Ingstrup 1998, s. 243).

Ifølge Ingstrup kan denne ambition kun opfyldes, hvis der eksisterer en fælles anerkendt målsætning for kriminalforsorgens arbejde. I Canada blev denne formuleret som, at kriminalforsorgens arbejde primært består i at forberede indsatte på at kunne leve en kriminalitetsfri tilværelse efter endt afsoning. Alle initiativer og tiltag skal således kunne begrunde, i hvilken udstrækning og på hvilken måde de bidrager til opfyldelsen af denne målsætning. Ingstrup illustrerer sin pointe ved det eksempel, at fordi den danske kriminalforsorg ikke arbejder ud fra en lige så entydig målsætning, kan der argumenteres for at anbringe negativt stærke fanger i særlige afdelinger, isoleret fra de øvrige fanger, selvom der ikke er belæg for at tro, at denne isolation medvirker til, at risikoen for recidiv mindskes. Desuden skal der ifølge Ingstrup eksistere et tilstrækkeligt vidensgrundlag, på hvilket man kan begrunde beslutninger og tiltag inden for kriminalforsorgen. Tilvejebringelsen af dette grundlag kan alene ske gennem forskning og systematiske erfaringsopsamlinger.

Det samlede projekt "Forskning i fængselsundervisning"⁸ og den fælles bestræbelse og samarbejdet mellem Direktoratet for Kriminalforsorgen og Danmarks Pædagogiske Universitetsskole kan i denne sammenhæng ses som bidrag til at sikre en professionalisering af de dele af kriminalforsorgens arbejde, der har med undervisning at gøre.

Den samfundsmæssige betydning af uddannelse.

I alle danske fængsler er der etableret skoler. Skolerne fungerer efter den såkaldte "selvforsyningsmodel" (Christie 1970), der indebærer, at lærerne, der er tilknyttet en enkelt fængsels-skole, er ansat af kriminalforsorgen. Til sammenligning fungerer de norske fængsels-skoler i princippet efter "importmodellen", hvor fængslerne køber lærerkræfter ved uddannelsesinstitutioner uden for fængselsvæsnene.

Der er flere grunde til at undersøge undervisningen i fængslerne:

- Skolerne har en central placering i fængslerne, ofte som den største arbejdsplads, hvilket i sig selv har været en begrundelse for at undersøge betydningen af de aktiviteter, der udfolder sig her.
- Desuden er det af vigtighed at fokusere på fængselsundervisningen i en tid, hvor der samfundsmæssigt er stadig større opmærksomhed på betydningen af uddannelse for den enkelte og for samfundet generelt, hvilket blandt andet bliver udtrykt i den politiske ambition om, at alle borgere skal være involveret i livslang læring (EU Kommissionen 2000).
- Endvidere peger talrige undersøgelser på, at mulighederne for at få en stabil tilknytning til arbejdsmarkedet i stigende grad er afhængig af, at den enkelte har gennemført specifikke uddannelser (Det Økonomiske Råd 2003). Dette gælder også for de indsatte i fængslerne, hvis muligheder for at vende tilbage til en kriminalitetsfri tilværelse efter endt afsoning, blandt andet er afhængig af, hvorvidt de kan indgå i uddannelses- og arbejdsmæssige sammenhænge.
- I Danmark kan det desuden konstateres, at en stigende andel af befolkningen - også uden for murene - har svært ved at opfylde kravene om fortsat uddannelse, der blandt andet lægger stadig mere vægt på, at den enkelte besidder grundlæggende uddannelsesmæssige kompetencer som læsning, skrivning, regning og matematik og fortrolighed med informationsteknologi (Socialforskningsinstituttet 2002, Det Økonomiske Råd 2003).
- For de indsatte i fængslerne gælder disse samfundsmæssige tendenser naturligvis også. Men deres deltagelse i uddannelse og undervisning kompliceres ydermere af det forhold, at de er indespærrede i en kortere eller længere periode, hvilket betyder, at de ikke selv kan vælge, hvilke uddannelses- og undervisningstilbud de vil deltage i. Med andre ord er der en risiko for, at de indsatte relativt set bliver dårligere stillet i forhold til uddannelse og arbejde efter endt afsoning, end de var det, inden de begyndte afsoningen. Omvendt kan en veltilrettelagt fængselsundervisning, der har de indsattes uddannelsesmæssige niveau som udgangspunkt, være det, der skal til, for at de kan rette op på de dårlige skoleerfaringer og -resultater, som de indsatte ofte har med sig (Ellehammer Andersen 1985, Skaalvik og Stensby 1981, Skaalvik mfl. 2003, Koudahl 2006a).

I den danske kriminalforsorgs definitioner af undervisningen i de danske fængsler er de overordnede målsætninger for undervisning og uddannelse konkretiseret i relation til den virkelighed, der eksisterer i fængsler og arresthuse, og i forhold til den helt særlige situation, som eleverne befinder sig i, nemlig at de er indespærrede. Her hedder det blandt andet at:

"1. I direktoratet skal der arbejdes på, at de indsatte får tilsvarende muligheder som andre borgere med hensyn til undervisning og uddannelse *ved at give dem et relativt større udbud for at kompensere for indespærringen.*

2. På grund af nærhedsprincippet skal direktoratet sørge for at fordele ressourcerne således, at de indsatte har samme muligheder for undervisning.

6. Direktoratet skal arbejde for at sikre, at undervisningstilbuddene er tilpasset de indsattes behov" (Nordisk ministerråd 2003, side 56, min kursivering).

Netop det forhold, at de indsatte i en periode af deres tilværelse er udelukket fra at deltage i de undervisningstilbud og den voksenundervisning, der er almindelig tilgængelig, fordi de er spærret inde, stiller nogle ekstraordinært store krav til den undervisning og uddannelse, der tilbydes indenfor murene. Disse krav angår dels de konkrete tilbud – hvilke kurser og uddannelser bliver de indsatte tilbudt? Dels stilles der særlige krav til den pædagogiske og didaktiske tilrettelæggelse af undervisningen. Endelig stilles der særlige krav til lærernes kvalifikationer og kompetencer, fordi de skal undervise et særligt klientel under nogle ekstraordinært særlige betingelser. Eksempelvis fylder vejlednings- og visitationsarbejdet meget hos fængselslærerne, og de skal være parate til at lægge øre til de indsatte problemer og frustrationer i forbindelse med afsoningen (Koudahl 2006a).

Regelgrundlaget for den danske fængselsundervisning

Indsatte i danske fængsler har beskæftigelsespligt, hvilket betyder, at de enten skal arbejde, deltage i programvirksomhed (fx alkohol- eller stofafvænnings-, adfærdregulerende programmer mv.) eller deltage i undervisning og uddannelse. Deltagelse i uddannelse og undervisning er formelt set ligestillet med de øvrige beskæftigelsesmuligheder, hvilket blandt andet betyder, at de indsatte får samme løn, som hvis de deltog i anden beskæftigelse.

Kriminalforsorgen er sit eget Voksenuddannelsescenter (VUC) og undervisningen reguleres efter de samme regler, som gælder for VUC'ere uden for murene. Der tilbydes forberedende voksenundervisning (FVU) i læsning, stavning og skriftlig fremstilling samt i regning og basal matematik. Undervisningen sigter på at give deltagerne kompetencer til at deltage i undervisning på 9. og 10. classes niveau. Desuden tilbydes der almen voksenuddannelse (AVU), det vil sige un-

dervisning på 9. og 10. klasses niveau, svarende til den obligatoriske grundskole, i en række traditionelle skolefag (matematik, samfundsfag, dansk etc.), specielt tilrettelagte forløb for ordblinde og dansk som andetsprog.

De indsatte i åbne fængsler har efter individuel vurdering mulighed for at få frigang og dermed mulighed for at deltage i uddannelsesaktiviteter uden for fængslerne. Det betyder eksempelvis, at en indsat kan deltage i undervisning på en teknisk skole eller være i praktik i en virksomhed som del af at gennemføre en erhvervsuddannelse. Ifølge Direktoratet for Kriminalforsorgen er der dagligt ca. 100 indsatte på frigang til uddannelse.

I Danmark tilbydes undervisning også til arrestanter, det vil sige indsatte der ikke har modtaget en endelig dom, om end omfanget er til at overskue. I og med arrestanterne ikke er endelig dømt, har de ikke pligt til beskæftigelse. Generelt er undervisningsfaciliteterne i arresthusene af ringe standard og undervisningen foregår derfor ofte i cellen, og de økonomiske midler til undervisningen af arrestanter er meget begrænsede. Ifølge Direktoratet for Kriminalforsorgen tilbydes der i gennemsnit 1 times undervisning om ugen pr. arrestant. Undervisningen af arrestanter varetages oftest af fængselslærere eller af løst tilknyttede lærere, der kan undervise i flere arrester i en region. En væsentlig del af det uddannelsesrelaterede arbejde i de danske arresthuse går ud på at udarbejde uddannelsesplaner for de indsatte, så de kan gå i gang med et uddannelsesforløb, når de overflyttes til en afsoningsanstalt.

Resultater af spørgeskemaundersøgelsen

De indsattes uddannelsesniveau

De indsatte er blevet spurgt om, hvilken uddannelse de har gennemført. De har haft mulighed for at afkrydse 15 definerede kategorier, samt kategorien "andet". Besvarelsene fremgår af tabel 1.

Tabel 1. Højest gennemførte uddannelse fordelt efter alder. I procent.

	18-24 år N=492	25-34 år N=755	35-44 år N=476	+ 45 år N=336	I alt N=2059
Har ikke gennemført uddannelse	16,1	11,5	8,0	8,0	11,5
Folkeskole (inkl. 10. klasse)	39,3	30,9	29,5	31,7	33,8
Studieforberedende*	9,2	15,5	13,1	14,4	13,0
Erhvervsuddannelse, grundforløb	23,0	19,9	13,5	8,1	16,5
Hel erhvervsuddannelse/svendebrev	12,6	25,3	34,6	30,8	26,6
Mellemlang, bachelor- og kandidatuddannelse	0,4	1,3	2,5	5,1	2,0

* Omfatter Studentereksamen, Højere Forberedelseseksamen, Højere Handels Eksamen og Teknisk Gymnasium. Nogle indsatte, der har både gennemført en studieforberedende uddannelse og erhvervsuddannelse, grundforløb eller hel erhvervsuddannelse/svendebrev, figurerer i begge kategorier.

Resultaterne viser, at de indsattes uddannelsesniveau generelt er lavere end den øvrige befolkning: 2 % af de indsatte har gennemført en mellemlang videregående uddannelse mod 8 % af den samlede befolkning. 2 % af de indsatte har gennemført uddannelse på bachelor- eller kandidatniveau mod 5 % af den samlede befolkning. Ca. hver fjerde indsat oplyser at have gennemført en erhvervsuddannelse, hvilket svare til befolkningsgennemsnittet.

Det mest bemærkelsesværdige resultat er dog, at mere end hver tiende angiver at han/hun slet ikke har gennemført en uddannelse, heller ikke folkeskolen. For den yngste aldersgruppe blandt de indsatte er det mere end hver ottende, der ikke har gennemført uddannelse svarende til folkeskolens afgangsprøve. Til sammenligning er 0 % af den danske befolkning registreret med "ingen uddannelse" i Danmarks Statistiks Statistikbank (Danmarks Statistik 2007).

Sammenlignes de indsattes uddannelsesniveau med deres alder, ses det, at jo yngre de indsatte er, jo lavere er deres uddannelsesniveau. En nærliggende forklaring kan være, at jo ældre man er, jo flere år har man haft til at uddanne sig, og jo højere uddannelsesniveau vil man have. Man kan derfor forvente, at en del af de yngre indsatte med tiden vil gennemføre uddannelse i et eller andet omfang. Alligevel må det betegnes som ganske alarmerende, at så mange ikke har de mest basale uddannelsesmæssige kvalifikationer i orden. Bortfaldsanalysen indikerer, at antallet af indsatte uden uddannelse formodentlig er større, end det har været muligt at vise i denne undersøgelse.

Andre undersøgelser peger på, at mange indsatte har haft meget problematiske skoleforløb (Koudahl 2006a, Skaalvik og Stensby 1981, 2003, Ellehammer Andersen 1985, Ellehammer Andersen mfl. 1979), der kan omfatte gentagne skoleskift, meget fravær, bortvisninger, manglende opbakning til skolearbejdet hjemmefra etc.

Nielsen (2006) giver et illustrerende eksempel på, hvilke konsekvenser disse processer kan have for den enkelte: En ung mand på 18 år begår indbrud hos en ældre dame, der bor alene i sit hus. Da han ikke finder de penge, han troede der var hos damen, begynder han at slå hende, hvorved hun falder og brækker hoften. Herefter går manden amok og smadrer husets indbo, hælder ketchup, mel, havregryn mv. ud i huset, og stikker af med byttet: 100 kroner. Han bliver efterfølgende anholdt og idømt en længere fængselsstraf. Det viser sig, at den unge mand er narkoman. Han blev gennem en årrække seksuelt misbrugt af sin far og har i en længere periode, indtil han blev for gammel, ernæret sig som sexarbejder i det pædofile miljø. Da han var 14 år gammel kom hans far i fængsel for seksuelt misbrug af sin søn, og hans mor begik selvmord i forbindelse med farens fængsling. Han er blevet smidt ud af adskillige skoler på grund af sit misbrug af hash og andre stoffer.

Med andre ord, kan der bag de officielle statistikker om manglende skolegang gemme sig personlige tragedier som denne, hvor et offer for én forbrydelse ender med at blive gerningsmand i en anden.

Resultaterne i undersøgelsen, der viser, hvor ringe mange af de yngste indsatte uddannelsesniveauer, rejser spørgsmålet om, hvordan undervisning i fængslerne skal tilrettelægges, og hvilke undervisnings- og uddannelses tilbud der er relevante for de indsatte.

Med tanke på, at omdrejningspunktet for undervisningstilbudene i fængslerne er VUC-fagrækken, det vil som nævnt sige undervisning i traditionelle skolefag, er det spørgsmålet om, dette kan forklare, at kun hver 5. fange, der ifølge denne undersøgelse deltager i uddannelsesaktiviteter under afsoning. Omvendt kan man hævde, at netop fordi mange indsatte tilsyneladende mangler helt basale skolekundskaber, er det afgørende at rette op på dette forhold, med henblik på at skabe bedre muligheder for, at de kan fortsætte uddannelse efter end afsoning, og dermed forbedre deres chancer på arbejdsmarkedet, og at man derved kan forøge mulighederne for, at de indsatte kan leve en kriminalitetsfri tilværelse efter end afsoning.

De indsatte uddannelsesønsker

Med henblik på at kunne undersøge om de aktuelle tilbud om uddannelse og undervisning i fængslerne er dækkende og relevante for de indsatte, er de blevet spurgt om deres eventuelle ønsker til uddannelse under afsoning. Besvarelserne viser, at en forsvindende lille andel af de indsatte er interesseret i uddannelse på universitets- eller mellemlangt niveau og specialundervisning, fx. undervisning for ordblinde. Disse kategorier er derfor ikke medtaget i analyserne. Resultatet af analysen fremgår af tabel 2.

Sammenlignet med de indsatte alder ser det ud til, at jo yngre de er, desto flere af dem vil gerne i gang med uddannelse. Dette gælder dog ikke for FVU-undervisningen, hvor en lidt større andel af de 25-34 årige ønsker denne, end tilfældet er blandt de 18-25 årige. At det er de ældste indsatte, der har færrest ønsker til uddannelse, harmonerer med, at de gennemsnitlig er den gruppe, der har den bedste uddannelsesbaggrund.

Analysen viser, at den mest ønskede uddannelseskategori – uden sammenligning – er erhvervsuddannelse. Afhængig af opgørelsesmetoden viser undersøgelsen, at mellem en fjerdedel og en tredjedel af de indsatte ønsker at kunne begynde og/eller fuldføre en erhvervsuddannelse, mens de afsoner.

Tabel 2. Uddannelsesønsker i relation til de indsattes alder. I procent

	18-24 år (N=421)	25-34 år (N=627)	35-44 år (N=387)	45- år (N=274)	Samlet (N=1917)
Forberedende voksenundervisning (FVU)	10,8	12,1	10,7	7,5	14,2
Almen voksenuddannelse (AVU)	9,2	9,4	8,8	5,7	11,1
Erhvervsuddannelse, Grundforløb	31,8	28,5	16,3	5,3	24,7
Erhvervsuddannelse, Hovedforløb	32,5	28,4	17,1	10,2	23,5
Erhvervsuddannelse, samlet	40,0	30,9	17,5	11,5	33,0
Studieforberedende uddannelse*	17,3	13,1	8,5	7,3	11,7

* Gymnasium., Højere Forberedelseseksamen, Højere Handelseksamen, Teknisk Gymnasium.

For indsatte mellem 18 og 24 år er det fire ud af ti, der kunne ønske sig at deltage i erhvervsuddannelse. Direktoratet for Kriminalforsorgen oplyser som nævnt, at der i gennemsnit dagligt er 100 indsatte på frigang til undervisning og uddannelse. Af disse har ca. 70 indsatte frigang til deltagelse i erhvervsuddannelse. Ifølge denne analyse ser det ud til, at mere end otte gange så mange indsatte giver udtryk for at kunne deltage i erhvervsuddannelse, der som allerede nævnt som hovedregel kun kan gennemføres uden for murerne.

Det har tidligere været muligt at gennemføre en erhvervsuddannelse i de danske fængsler. Kravene til de praktikpladser, der er erhvervsuddannelsernes omdrejningspunkt, er imidlertid skærpet i en grad, som fængslerne typisk ikke kan leve op til.

Det er endvidere bemærkelsesværdigt, at det er blandt de yngste indsatte, at ønsket om at kunne tage en erhvervsuddannelse, er størst. I sammenhæng med, at det er den gruppe indsatte, der har de svageste skolekundskaber og -resultater, kan dette resultat pege i retning af, at mange af de unge indsatte har en ganske realistisk forestilling om, hvilken slags uddannelse de vil have størst mulighed for at gennemføre.

Sammenlignes med den danske kriminalforsorgs officielle formål om at bidrage til normalisering og resocialisering kan resultatet pege i retning af, at hvis mulighederne for at tage en erhvervsuddannelse under afsoningen øges, vil en større andel af de (unge) indsatte blive i stand til at få fodfæste på arbejdsmarkedet eller komme i uddannelse efter endt afsoning.

I alt ca. 1340 indsatte har angivet at have et eller flere uddannelsesønsker. Til sammenligning deltager 20 %, svarende til ca. 480 indsatte, i uddannelse og undervisning under afsoning. Så målt på både indhold og på antal, synes der at eksisterer et endog meget stort udækket uddannelsesbehov i de danske fængsler.

Hvis vi sammenligner denne undersøgelses resultater med de eksisterende uddannelses tilbud til indsatte under afsoning, der hovedsageligt omfatter FVU og AVU, må det konstateres, at andelen af indsatte, der kunne tænke sig at deltage i

FVU/AVU, for de yngste indsattes vedkommende kun er ca. en fjerdedel af det antal, der peger på erhvervsuddannelse som en ønsket uddannelsesmulighed.

På baggrund af denne undersøgelse er det ikke muligt at sige noget fuldstændigt nagelfast om, hvorvidt de indsattes ønske om erhvervsuddannelse og deres tilsvarende relativt lille interesse for FVU/AVU matcher deres uddannelsesmæssige kvalifikationer og kompetencer, eller om afstanden mellem deres ønsker og de reelle muligheder for at gennemføre en erhvervsuddannelse er for stor til, at dette vil kunne lade sig gøre. Her kan det alene konstateres, at der er et endog meget stort og udbredt ønske om, at kunne tage en erhvervsuddannelse under afsoning.

Sammenlignes de indsattes uddannelsesønsker med længden af deres dom fremkommer resultatet i tabel 3.

Tabel 3. Uddannelsesønsker i relation til længde af dom. I procent.

	Under 3 måneder (N=219)	3-12 måneder (N=490)	Mellem 1 og 5 år (N=608)	5 år eller mere (N=311)	Tidsubestemt (N=86)
Forberedende voksenundervisning (FVU)	7,0	11,0	12,1	11,2	13,5
Almen voksenuddannelse (AVU)	3,7	7,4	9,6	12,0	8,7
Erhvervsuddannelse, Grundforløb	15,7	22,2	27,7	27,4	28,7
Erhvervsuddannelse, Hovedforløb	12,9	20,8	25,5	28,1	27,6
Erhvervsuddannelse – samlet	15,5	23,9	29,2	29,6	30,8
Studieforberedende uddannelse*	5,9	8,9	13,1	16,7	18,6

* Gymnasium., Højere Forberedelseseksamen, Højere Handelseksamen, Teknisk Gymnasium.

Det generelle billede er, at det er de indsatte med de længste domme, der oftest ønsker sig uddannelse under afsoningen. Næsten hver tredje indsatte med en dom på mere end 5 år peger på en erhvervsuddannelse, og rent tidsmæssigt giver det en realistisk mulighed for at gennemføre uddannelsen inden løsladelse. Blandt de indsatte med de korteste domme er der formodentlig en relativ stor andel, der forventer at komme tilbage til uddannelse eller arbejde efter endt afsoning, og deres relativt begrænsede ønsker om uddannelse, mens de afsoner, kan forstås på denne baggrund.

Sammenlignes de indsattes karakteristika, for så vidt angår skoleoplevelser og resultater i folkeskolen, med undersøgelser af erhvervsuddannelseselever og deres begrundelser for valg af en erhvervsrettet uddannelse efter folkeskolen i stedet for en gymnasial ungdomsuddannelse, kan de indsattes ønske om erhvervsuddannelse ses som en realistisk vurdering af egne uddannelsesmuligheder (Juul 2005, Kou-dahl 2006b). Blandt andet det forhold, at mange indsatte har haft meget dårlige oplevelser med det bogligt orienterede folkeskolesystem, peger i retning af, at de vil være betydeligt mere motiverede for at tage praktisk orienteret uddannelse.

De rigtige tilbud?

På baggrund af spørgeskemaundersøgelsens resultater må det spørgsmål rejses, om den uddannelse og undervisning, der som hovedregel tilbydes indsatte i de danske fængsler, FVU og AVU, er de optimale tilbud. På den ene side kan der argumenteres for, at i den udstrækning de indsatte ikke har gennemført uddannelse svarende til folkeskolens afgangsprøve, giver det god mening at tilbyde undervisning, der kan sikre dem denne, fordi en afgangsprøve fra folkeskolen i mange sammenhænge er adgangsbillet til det øvrige uddannelsessystem.

På den anden side kan der argumenteres for, at netop fordi de indsatte ofte har dårlige oplevelser med folkeskolen, giver det ingen mening, at de skal have "mere af det samme", mens de afsoner. I sammenhæng med den helt overvældende tilslutning til erhvervsrettet uddannelse, som denne undersøgelse peger på, kan der derfor være god grund til at undersøge mulighederne for, at indsatte i højere grad, end det er tilfældet i dag, kan deltage i erhvervsrettet uddannelse.

Med den seneste reform af erhvervsuddannelsessystemet i Danmark, synes en del formelle forhindringer for indsattes deltagelse i erhvervsuddannelse fjernet. Det gælder ikke mindst det forhold, at alle elever i erhvervsuddannelse skal realkompetencevurderes. Dette indebærer, at man kan begynde en erhvervsuddannelse, selvom man ikke har taget folkeskolens afgangsprøve. Desuden indebærer det, at en indsat, der eksempelvis har taget et antal kortere erhvervsqualificerende kurser (fx Arbejdsmarkedsuddannelser)⁹, eller som har haft forskelligt ufaglært arbejde, via en vurdering af hvilke kompetencer han på denne baggrund besidder, kan få godskrevet dele af en erhvervsuddannelse.

Appendix

Det åbne fængsel "Møgelkær" ved Horsens har indledt et samarbejde med den lokale erhvervsskole med henblik på at skabe muligheder for, at de indsatte kan begynde og eventuelt afslutte de indledende dele af en erhvervsuddannelse, således at de efter løsladelsen allerede er i gang med et uddannelsesforløb. Fængslet har forskellige værksteder, der af den lokale erhvervsskole er vurderet velegnede til undervisning af indsatte i nogle af de elementer, der skal til, for at tage en given erhvervsuddannelse. De elementer, som ikke kan gennemføres i fængslet, gives indsatte ledsaget udgang til at gennemføre på erhvervsskolen. Dette arrangement indebærer, at værkstestrene, det vil sige fængselsansatte, der leder værkstedernes arbejde, også er inddraget i uddannelsesaktiviteterne. Initiativet, der skal evalueres i løbet af vinteren 2007, indebærer, at fængslet har åbnet sig mod omverden, blandt andet ved at invitere lærere fra den lokale erhvervsskole til at forestå dele af undervisningen i fængslets værksteder. Erhvervsskolen har

på sin side indvilliget i at foretage realkompetencevurdering af indsatte med henblik på at godskrive dele af erhvervsuddannelsen, og i at de indsatte kan gå i gang med uddannelsen, selvom de måske ikke har taget folkeskolens afgangsprøve. Der eksisterer endnu ikke skriftlige evalueringer eller rapporter vedrørende forsøget, men erfaringerne indtil videre peger i retning af, at den nedbrydning af murene mellem fængslet og det omgivende samfund kan medvirke til, at de indsatte kommer i gang med en uddannelse på et tidligere tidspunkt af deres afsoning, end det ellers har været muligt, og at modellen giver mulighed for at imødekomme de indsattes ønske om at kunne tage erhvervsrettet uddannelse under afsoning. På baggrund af de erfaringer der indtil videre er gjort med forsøget, har Direktoratet for Kriminalforsorgen besluttet at udbrede modellen til alle åbne og lukkede fængsler i Danmark fra 2008.

Litteratur

- Christie, Nils. Modeller for fængselsorganisasjon. I Østensen, Rita (red.): *"I stedet for fængsel. Ideér og forsøk"*. Pax forlag A/S, Oslo. 1970.
- Danmarks Statistik: *Danmarks Statistiks Statistikkbank*, (se www.dst.dk) 2007
- Det Økonomiske Råd: *Dansk økonomi efterår 2003*. Det Økonomiske Råd. 2003
- Eikland, Ole-Johan; Manger, Terje; Diseth, Åge: *Innsette i norske fengsel: Utdanning, utdanningsønske og rett til opplæring*. Fylkesmannen i Hordaland. 2006
- Ellehammer Andersen, Svend: *Strafafsøning i pædagogisk perspektiv – en undersøgelse af uddannelsesplanlægningen i afsoningens forskellige faser*. Forskningsrapport nr. 26. Justitsministeriet. Kriminalpolitisk forskningsgruppe. 1985
- Ellehammer, Svend; Holstein, Bjørn; Skadhauge, Flemming. B.: *Rapport 4 vedr. Skadhaugeplanen. Uddannelsesmiljøet i åbent og lukket fængsel*. Forskningsrapport nr. 10. Justitsministeriet. Kriminalpolitisk forskningsgruppe. 1979
- EU Kommissionen: *Memorandum om livslang læring*. EU Kommissionen. 2000
- Herkner, Birgitta; Samulesson, Stefan: *Utbildning inom kriminalvården. Effekter på de intagnas läs- och skrivfärdigheter*. Kriminalvårdens forskningskommitté. Rapport 15. Kriminalvården. 2005
- Holstein, Bjørn Evald: *Uddannelsessager i 1979/80*. Rapport 5 vedrørende Skadhaugeplanen. Forskningsrapport nr. 15. Justitsministeriet. Kriminalpolitisk forskningsgruppe. 1981
- Holstein, B; Skadhauge, F B *Rapport vedrørende uddannelses- og/eller beskæftigelsesplanerne omkring statsfængslet i Nyborg og på Søbysøgård*. Kriminalpolitisk forskningsgruppe. Rapport nr. 1-3. Justitsministeriet. 1976-79:
- Holstein, Bjørn: *Uddannelse og recidiv – en undersøgelse af sammenhængen mellem uddannelse under afsoning og kriminelt recidiv hos 1325 løsladte*. Kriminalpolitisk forskningsgruppe. Rapport nr.28. Justitsministeriet 1986.

- Ingstrup, Ole. "Professionalisme og forskning i kriminalforsorgen". *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 85. årgang, nr. 3-4. 1998.
- Juul, Ida: *På sporet af erhvervspædagogikken*. Ph.d.-afhandling, Danmarks Pædagogiske Universitet, Institut for pædagogisk sociologi. 2005
- Koudahl, Peter. *Evaluering af resultaterne af den eksisterende fængselsundervisning. Et pilotprojekt. 1. delrapport i projektet: Forskning i fængselsundervisning i Danmark*. Danmarks Pædagogiske Universitet og Direktoratet for Kriminalforsorgen. 2006a.
- Koudahl, Peter: *Den gode erhvervsuddannelse. En analyse af relationerne mellem uddannelsespolitisk tænkning og elever i erhvervsuddannelse*. Samfundslitteratur. 2006b.
- Koudahl, Peter. *Indsatte i danske fængsler. Uddannelse og uddannelsesønsker*. Danmarks Pædagogiske Universitet og Direktoratet for Kriminalforsorgen. 2007.
- Nielsen, Beth Grothe. *Straf. Hvad ellers?* København. Tiderne skifter. 2006.
- Nordic Council of Ministers: *Nordic Prison Education. A Lifelong Perspective*. Nordic Council of Ministers. 2005
- Nordisk ministerråd: *Å lære bak murene. Utdannelse og kriminalomsorg i et livslangt perspektiv. Nordisk kartlegging av fængselsundervisningen*. Nordisk ministerråd. 2003
- Rognaldsen, Svein: *Evaluering av fængselsundervisningen med vikt på systemnivået og kriminalomsorgens totale opplæringsvirksomhet*. Fylkesmannen i Hordaland. 2003
- Samuelsson, S; Herkner, B; Lundberg, I: *Reading and writing difficulties among prison inmates. A matter of experiential factors rather than dyslexic problems*. In: *Scientific Studies of Reading*, 7. pp: 53-73. 2003
- Sandvik, Anne Berit: *Hva passer for kvinner*. Fylkesmannen i Hordaland. 2003
- Skaalvik, Einar; Finbak, Liv; Pettersen, Tone: *Begrunnelse og formål med fængselsundervisningen*. Fylkesmannen i Hordaland. 2002
- Skaalvik, Einar M; Finbak, Liv; Pettersen, Tone: *Undervisning i fængsel. På rett kjø? Evalueringen av fængselsundervisningen, rapport 3/03*. Fylkesmannen i Hordaland. 2003
- Skaalvik, Einar M.; Stensby, Hans K.: *Skole bak murene*. Tapir. 1981
- Socialforskningsinstituttet: *Danske arbejdspladser – plads til alle? Resultater og perspektiver fra Socialforskningsinstituttets forskning om arbejdsmarkedets rummelighed*. Publikation nr. 02:06. 2002
- Viljugrein, Tone: *Skole, språk og fængsel*. Fylkesmannen i Hordaland. 2002
- Øgrim, Leikny: *Fleksibel læring for straffedømte*. Fylkesmannen i Hordaland. 2004

Noter:

- ¹ I artiklen anvendes betegnelsen "fængselsundervisning" om undervisningen i samtlige institutioner.
- ² Artiklen er baseret på rapporten "Indsættelse i danske fængsler. Uddannelse og uddannelsesønsker" (Koudahl 2007). Rapporten kan hentes på internetadressen: www.kriminalforsorgen.dk under menupunktet publikationer.
- ³ Eikland mfl. 2006.
- ⁴ Se www.fængselsundervisning.net for yderligere information.
- ⁵ Resultaterne af disse undersøgelser er udgivet i en lang række rapporter fra Justitsministeriet i perioden 1976 til 1986. Se eksempelvis Holstein mfl. 1976-79, Holstein 1981, 1986 og Ellehammer Andersen 1985.
- ⁶ Publikationen udkom med støtte fra Nordisk ministerråd i en engelsksproget udgave i 2005 (Nordic Council of Ministers 2005).
- ⁷ Et tilsvarende resultat fremkommer i den danske undersøgelse.
- ⁸ Se Koudahl 2007, bilag 1.
- ⁹ Arbejdsmarkedsuddannelser er korterevarende uddannelser, som har til formål at imødekomme ufaglærtes og faglærtes behov for erhvervsrettet voksen- og efteruddannelse. De giver landsdækkende kompetence, kan indgå i uddannelsesstrukturer og kan give merit til grundlæggende erhvervsrettede uddannelser.

Adresse:

Danmarks Pædagogiske Universitetsskole
Århus Universitet
Tuborgvej 164, DK-2400 København NV
e-post: koudahl@dpu.dk